

Ivan Mustać

Historijski arhiv, Dubrovnik

DUŠOBRIŽNIČKI, KNJIŽEVNI I PREVODILAČKI RAD BARTOLA
KAŠIĆA U DUBROVNIKU

U kulturnom prostoru hrvatskoga naroda Pažanin BARTOL KAŠIĆ (Pag 1575. Rim 1650.) zauzima posebno mjesto. On je autor prve hrvatske gramatike, književnik i prevodilac. O Kašiću su pisali brojni domaći i inozemni znanstvenici¹. U ovom radu želimo, međutim, ukazati na specifičnost Kašićevog gramatičkog i književnog doprinosa u relaciji s l i t u r g i j s k i m knjigama koje su se u hrvatskom narodu već od početka primanja kršćanstva upotrebljavale, prepisivale i tiskale na živom jeziku hrvatskom. Želimo ukazati na živu narodnu svijest koja se uz te knjige i kroz te knjige stoljećima očitovala i postala koheziona snaga narodnog jedinstva. U toj narodnoj svijesti, koja se oduvijek povezivala uz liturgijske predvodnike, bilo da su čitali jedinstvene tekstove na glagoljici, ćirilici ili latinici, na narodnom jeziku, staroslavenskom ili latinskom, udomio se narod. Kašić je toj općoj narodnoj svijesti samo dodao svoju ulogu povezičačva ondašnjosti s prošlošću i čvrsto utemeljio razvojne pravce budućnosti — naše sadašnjosti.

Kašićev rad uvelike je povezan s Dubrovnikom. U ovom gradu Kašić je pisao svoja književna djela i prevodio. Ovdje je nastojao pravilima svoje gramatike oblikovati jedinstveni književni jezik kojim bi se pisale sve liturgijske knjige i cjelokupni hrvatski književni izričaj. Njegova mnogostruka kulturna djelatnost važna je i kao čimbenik za rasvjetljavanje prilika i događanja u prvoj polovici 17. st. u Dubrovniku, što se na posebni način očituju u njegovoj AUTOBIOGRAFIJI.² U Dubrovniku je Kašić razvio i svoju misionarsku djelatnost u službi protureformacije pod geslom »omnia restaurare« — sve obnoviti, prema smjernicama Tridentinskog koncila (1545–1563). Iz Dubrovnika je Kašić započinjao svoja apostolska putovanja po »Ilirskim« zemljama pod turskom okupacijom po nalogu Rimske kurije. U ovom gradu on se pojavljuje kao cenzor, recenzent i korespondent s uglednim i važnim ličnostima svoga vremena. U svojoj Autobiografiji na upit dubrovač-

¹ Marijan Stojković, Bartolo Kašić, D. I. Pažanin. Prilog za njegov život i književni rad, Rad JAZU 220, Zagreb 1919, 170–263. Tamo se nalazi i starija literatura.

Bartholomeus Cassius, Institutiones linguae Illyricae, nunc iterum editit R. Olesch, Köln-Wien, Böhlau Verlag 1977, XIX+192.

Darija Gabrić-Bagarić, Institutionum linguae Illyricae Bartola Kašića i težnja ka standardizaciji, Književni jezik 1–2 god. V, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, odjeljak za jezik, Sarajevo 1976, 55–68.

Radoslav Katičić, Gramatika Bartola Kašića, Rad JAZU, knjiga 388, Zagreb 1981, 1–106. Tamo se nalazi i druga literatura.

Miroslav Vanino, Isusovci i hrvatski narod I i II, Zagreb 1969. i 1987.

² Vanino Miroslav, Autobiografija Bartola Kašića, Grada za povijest književnosti hrvatske, JAZU, knjiga XV, uredio dr Franjo Fancev, Zagreb 1940, 1–144.

kog kneza zašto je s drugovima došao upravo u Dubrovnik, odgovorit će, da se mudrost njegovog poglavara, generala Acquavive, očituje baš u izboru Dubrovnička. Mi bismo dodali da se Kašić nigdje i nije mogao u to vrijeme pojaviti da bi razvio svoju veliku duhovnu djelatnost nego u suverenoj tadašnjoj Republici Dubrovačkoj, koja je vještom diplomacijom održavala ekvilibrij između istoka i zapada, turskog sultana i rimskog Pape, dok je ostala Hrvatska svedena na »ostatke ostataka« a ostali kršćanski svijet bio pod turskom okupacijom.

Moglo bi se reći da se Kašić danas ponovno otkriva i da se njegove zasluge za kontinuitet hrvatskog književnog izraza iznova vrednuju. Na stranicama »Jezika«, časopisa za kulturu hrvatskog književnog jezika, naći ćemo passim dosta napisa o Kašiću, među kojima se ističu oni iz pera akademika profesora Radoslava Katičića.³ Nedavna proslava »dvjestote godišnjice rođenja Vuka Stefanovića Karadžića« također je inicirala niz rasprava na temu hrvatski i srpski književno-jezični razvoj. Kad analiziramo ono što je u zadnjih desetak godina o Bartolu Kašiću napisano, moglo bi se s profesorom Raguzom ponoviti:

»Hrvatski se jezik rađao pa je samo pitanje: koja je faza kome važna od rođenja pa do zrelosti. Hrvatski se književni, standardni jezik rodio s Kašićem, tamo 1604, ustao je na noge i prohodao u 18. st., stasao u 19. st. (...) integrativni tokovi i hrvatske kulture i hrvatskog jezika dovršavaju (se) tek u najnovije doba (...).«⁴

Neprekinuta nit koja povezuje sve razvojne tokove hrvatskoga naroda ogleda se u *onom zajedničkom* što je raslo u sadržajima raznih regionalnih identiteta. Tako se i u Kašićevo doba narod okupljao u Dalmaciji, Slavoniji, Hrvatskoj u dijelu Bosne i Hercegovine oko kršćanskih vrijednosti, koje se propovijedaju, istina, različitim dijalektima, ali zato jedinstvenim obredom Zapadne crkve, dok je liturgijski jezik u isto vrijeme bio staroslavenski i latinski i na taj način Hrvate predstavljao kao posebnost u cijeloj Katoličkoj crkvi. Sam Kašić je čitao i slušao iz lekcionara Bernardina Splicićanina. Koliko se ova obredna knjiga upotrebljavala na širokom hrvatskom prostoru vidi se i po tome što je tiskana u tri izdanja: 1495, 1543. i 1568, a 1613. izišla je štokavska adaptacija za široko kopneno zaleđe. Lekcionar je doživio mnogo izdanja, a dva su prijepisa na cirilici bila namijenjena dubrovačkom području.^{4a} »U Zagrebačkoj biskupiji kajkavski su lekcionari nastajali također prema dalmatinskim predlošcima. Tako se na primjeru hrvatskoga lekcionara vrlo izrazito razabire suvisla cjelovitost hrvatske pismenosti i njezina jezika od rana srednjega vijeka do novijih vremena.«⁵ Priređivači crkvenih lekcionara pozivali su se na tradiciju u hrvatskom narodu u kojem se od pamtivijeka liturgija obavlja na staroslavenskom jeziku.⁶ Bosanski franjevac iz Foče 1658. moli papu da

³ Jezik, časopis za kulturu hrvatskog književnog jezika, godišta 1985. do 1989.

⁴ Jezik, 33, Zagreb 1985. br. 1, 30.

^{4a} Lekcionar Bernardina Splicićanina, Venecija 1495.

Bernardin Splicićanin, Evangelia et epistole, Incipit vulgarizacio dalmatica epistolorum et evangeliorum. Venetiis, Damianus Medilanensis, 12. III 1495.

Milan Rešetar, Primorski lekcionari XV vijeka, Rad JAZU 134, Zagreb 1898, 80–160.

Isti, Bernardinov lekcionar i njegovi dubrovački prepisi, Posebna izdanja SKA 100, Beograd 1933.

Jerko Fućak, Šest stoljeća hrvatskoga lekcionara, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1975, 1–391.

⁵ R. Katičić, Jezik, 34 str. 113.

⁶ Papa Inocent IV 29. ožujka 1248. na molbu senjskog biskupa, potvrđuje upotrebu glagoljice u liturgiji, Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae IV, Zagreb 1906. str. 343 br. 307; Papa, Inocent IV 26. siječnja 1252. na molbu krčkog biskupa dozvoljava upotrebu glagoljice u benediktinskom samostanu sv. Nikole u Omišlju, Codex diplomaticus IV, str. 479. br. 415.

potvrđi običaj da se dijelovi mise najprije čitaju na latinskom, a onda na narodnom jeziku i navodi razloge: da je to potrebno da bi narod koji je pod Turcima s razumijevanjem mogao zazivati Božju pomoć, a ovo je, kaže, »odavna običaj u provinciji Dalmaciji.«⁷ Za potrebe liturgije naši su glagoljaši prevodili psalme i himne i time pokazali zavidno pjesničko umijeće. Oni koji su uz oltar slušali ili pjevali himne, svoje su poetske zanose zatim prenosili i u svjetovne izraze. Kad Marulić u posveti svoje *Judite* (1501) piše da je povijest o junačkoj ženi Juditi izrazio u stihovima po običaju »naših začinjavac i jošte po zakonu onih starih poet«, onda se može pretpostaviti da su to i prvi predstavnici hrvatske poezije »drevni zaboravljeni, a nekad poznati i poštovani sastavljači prvih hrvatskih stihova.«⁸ U onih desetak duhovnih pjesmica, nastalih potkraj 14. stoljeća, što se kao *Code Slave* 11 čuva u pariškoj Nacionalnoj biblioteci, a predstavlja glavno vrelo za poznavanje hrvatskog srednjovjekovnog pjesništva, otkrivamo himnodijski osmerac. Ovakav osmerac ćemo malo kasnije susresti i u Dubrovniku. Vrijedno je spomenuti i to da su se pjesme iz ovoga kodeksa pjevale skupno prigodom važnih događaja u bratovština. U tom kontekstu svakako treba spomenuti i ona tri nepotpuna umjetnička stihha napisana na listu Carinskog statuta Dubrovačke Republike,⁹ što ih napisa u dokolici carinik, a posta uvod u bogatu tradiciju hrvatske lirike, »početak pjevanja, koje će kulminirati u Osmanu, u Plandovanjima, u Ljuvenim pjesmama i koje se nastavlja u Mažuraniću, u Kranjčeviću, u Ujeviću, u Krleži (...)«.¹⁰ Pariška pjesmarica je primjer i dokaz da se već u 14. stoljeću u duhovnoj poeziji upotrebljavao isti oblik stihova (osmeračke pjesme, ali u tročlanom dvanaesteru s rimom na kraju) »koji će naskoro presvojiti svu hrvatsku umjetničku liriku.«¹¹ O toj vezi i spajanju pučkog duhovnog elementa s umjetničkim govori i glasovita Šibenska molitva iz 14. stoljeća.¹² Svetopisamski izvještaji o mucu Kristovoj povezani uz Veliki tjedan vrlo brzo su prešli iz pasionske teme u dijalošku pjesmu. Slično se događalo i s Božićnim misterijem i obradom svetačkih legendi, npr. kod Dubrovčanina Mavra Vetranovića ili Splitsanina Marka Marulića, što je onda »potvrda one duboke i uz-

⁷ *Correndo uso antico nella provincia di Bosna Argentina, soggetta intieramente al dominio turchesco di celebrarsi colà il sacrificio della messa in tutti gli giorni festivi doppiamente da sacerdoti di quel paese, cioè nel latino consueto e nel volgare illirico, tradotto da s. Girolamo e s. Cirillo, e già determinato dalla santa sede apostolica (...) già usato ab antiquo, come pure concesso a tutti gli sacerdoti della provincia di Dalmatia.* Fermandžin Eusebije, *Acta Bosnae MHSM XXIII*, Zagreb 1892, 489–490.

⁸ Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske-Cankarjeva založba, Zagreb-Ljubljana, 1987, 21.

⁹ Sada sam ostavljen srid morske pučine
valovi moćno b'jen, dažd dojde s visine,
kad dojdoh na kopno, mnih da sam (...)
(Historijski arhiv Dubrovnik, Carinski statut)

¹⁰ Frangeš, op. cit., 25.

¹¹ Frangeš, *ibidem*, 27.

¹² Šibenska molitva (*Pohvale Gospi*), u originalu ima latinski naslov: *Oracio pulcra et devota ad beatam virginem Mariam t. j. lijepa i pobožna molitva blaženoj djevici Mariji*, prvi je latinicom (gotičkim kurzivom) i hrvatskim jezikom pisani pjesnički tekst. Zabilježena je negdje potkraj prve polovice 14. stoljeća (oko 1347), po svojoj prilici rukom fra Pavla Šibenčanina u jednom njegovom zborniku duhovnog štiva (pronađena god. 1908. u šibenskom franjevačkom samostanu). Taj niz pjesnički nadahnutih, emfatičkih pohvala Mariji, intonacijski dobrim dijelom blizu litanija, predstavlja, u stvari, svojevrsnu ritmiziranu, recitativnu pjesničku prozu blisku onoj umbrijskih flagelantskih »*lauda*« iz 13. i 14. stoljeća. (Cjeloviti tekst u transkripciji: *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, Pet stojeća hrvatske književnosti I, Zagreb, Matica hrvatska, Zagreb 1969, 374–376). Usp. Eduard Hercigonja, *Tropismena i trojezična kultura srednjovjekovlja*, Pisana riječ u Hrvatskoj, Muzejski prostor, Zagreb 28. listopada 1985–23. veljače 1989.

ročne veze što u razvitku hrvatske književnosti postoji između pučkoga, duhovnoga i umjetnoga elementa koji se, već u djelu Marka Marulića, uspješno stapa u jedno.«¹³

Bartol Kašić je najbolji primjer stapanja između pučkog duhovnog i umjetničkog elementa u književnosti hrvatskoj. U Autobiografiji opisuje i svoje školovanje u Pagu, tada malom gradiću, ali punom nepresušne i bogate tradicije, u kojem je školstvo bilo na tadašnjem evropskom nivou. Već u sedmoj godini započeo je školovanje da bi u dvanaestoj godini učio već iz Donata i Guarina, pa Skopa i Despaterija.¹⁴ U trinaestoj godini uči latinsku sintaksu i metriku po Emanuelu Alvarezu. Njegovo paško školovanje zapazili su odmah i njegovi rimski učitelji, pa je Bartholomeus Cassius Dalmata vrlo brzo postao i učitelj svojih mladih kolega.¹⁵ Već je u Pagu Kašić svladao i naučio gradivo koje će u Rimu usavršiti. Uz latinske udžbenike učio je i iz Bernardinovog lekcionara, uz pjevanje psalama i himana, čitanje martirologija. Već kao dječak urasao je u jedinstveno narodno stablo, čiji će ga sokovi hraniti cijeloga života, a on će tom stablu posvetiti cijeli svoj život.

Velike zasluge za Kašićev uspjeh u daljnjem životu imao je njegov ujak, paški natpop Luka Deodat, koji je i sam bio vrlo učen svećenik i doktor teologije. Ujak ga je otpratio 1590. na studije u Italiju, u Ilirski zavod u Loretu, da bi nakon dvije godine, jer je Zavod bio ukinut, bio ubrojen među dvanaestoricu koja se smjela upisati u isusovački Collegium Romanum u Rimu. U centralnom isusovačkom zavodu predavali su mu najugledniji profesori, a Kašić se isticao znanjem i marljivošću. U Družbu Isusovu stupio je Kašić 1595, a već 1598. naš Pažanin u istom zavodu predaje gramatiku u najvišem razredu. Pri rimskom kolegiju djelovala je i Akademija ilirskoga jezika. Upravo za ovu Akademiju trebalo je napisati i gramatiku ilirskoga jezika. Gramatike su, naime, u to doba bile na cijeni. Gramatika »ilirskoga jezika« bila je isusovačkom generalu Klaudiju Acquavivi potrebna za dalekosežne planove misijskoga rada u »ilirskim predjelima«. General je u sporazumu s papom Klementom VIII odlučio da izobrazbi svojih redovnika doda i učenje hrvatskoga jezika. Pisanje gramatike bilo je povjereno Hrvatcu Bartolu Kašiću, već afirmiranom gramatičaru, dobrom poznavacu latinskog i hrvatskog jezika. Tako je Kašić 1599. napustio učiteljsku službu i započeo pisati prvu hrvatsku gramatiku.¹⁶ Nije sasvim jasno odakle pri centralnom isusovačkom učilištu i Akademija ilirskoga jezika. Čini se da je ta Akademija obuhvaćala onih 12 učenika koji su se 1593. preselili iz »Ilirskog zavoda« u Loretu u Collegium Romanum, a koji su bili svi iz naših krajeva i tada su se u duhu renesanse i humanizma starinski nazivali

¹³ Frangeš, op. cit., 28.

¹⁴ Autobiografija, 16; Aelius Donatus, rimski gramatičar 4. stoljeća. Njegova gramatika *Ars minor* u dijaloškoj formi bila je jako raširena kroz srednji vijek, čitavu renesansu i u 16. stoljeću; Gvarino, latinizirano ime Varius (1370–1460), ugledni humanist i pedagog, autor gramatike »Regulae«; Alvarez, portugalski isusovac, pisac velike latinske gramatike (ed. princeps 1572). Usp. Vrela i prinosi 1939. br. 9, str. 128–129.

¹⁵ Ibidem, 24.

¹⁶ (...) verum sub finem decembris dimisso docendi labore a Superioribus pro Academia linguae Illyricae cogitur scribere Institutiones grammaticae primaque rudimenta eiusdem linguae quibus academici domi in Collegio ad addiscendam facilius linguam instituerentur.

De qua Academia Clemans VIII. P. M. colloquens cum P. Claudio praeposito generali Societatis magna cum voluptate et laudatione locutus est commendavitque summopere studium linguae Illyricae. Itaque anno Jubilaei 1600. Cassius ad scribendas Institutiones (liber ab aliis studiis, sola Academia gravatus) incubuit. (...) confecit Institutiones, quas latine conscriptas in lucem edidit P. Claudio praeposito sic imperante. (Autobiografija, 25).

»Ilirskim«. ¹⁷ Kašić se latio velikog posla, a da pred sobom nije imao nikakvog predloška niti uzora, što i sam u predgovoru ističe. Da bi isusovačkim đacima osigurao učenje hrvatskoga jezika on je »u gotov sustav latinske gramatike, koja je bila temelj svakoj naobrazbi unio odgovarajuće podatke o svojem jeziku.« ¹⁸ Već 1604. tiskane su *Institutiones linguae Illyricae*, Pravila hrvatskoga jezika. ¹⁹ Po sudu jezičnih stručnjaka Kašić je svoju gramatiku napisao *lege artis*. Za ovaj rad ističemo da je u temelj gramatike Kašić stavio hrvatski književni jezik svojega vremena koji se nalazio u knjigama, upotrebljavao u crkvenoj službi, u poukama i homilijama. Upravo je taj jezik Kašić poznao i odredio svojom gramatikom i na taj način obuhvatio cjelokupnu tradiciju hrvatske pismenosti u svom bogatstvu jezika i pisma. Teško bi netko drugi tko nije prošao Kašićev životni put, mogao obaviti ovakav posao makar imao i više od 29 godina. Trebalo je, naime, već u djetinjstvu svladati trojezičje hrvatskog književnog jezika, a to je bio staroslavenski, latinski i hrvatski. Trebalo je naučiti i tri pisma: latinicu, glagoljicu i ćirilicu. Sva tri pisma bila su tada službena u crkvi i utemeljena na nesumnjivim autoritetima: latinica kao pismo univerzalne crkve, glagoljica kao tradicionalno »pismo crkvenog učitelja sv. Jeronima« i ćirilica kao pismo slavenskog apostola sv. Ćirila. Prepletanje i suživljavanje ovog jezičnog bogatstva bila je činjenica Kašićevog doba za svećenike katoličke konfesije. ^{19a} Na njima su se tiskale knjige. Otuda i svijest o istovjetnosti svih triju pismenih sustava, o potrebi njihova poznavanja kao svojevršnom imperativu proizašlom iz realnosti geopolitičkog položaja i osobitosti kulturne evolucije. Kašić je ovoj jezičnoj zbilji dodao još i svoju nadarenost i erudiciju. Sve ovo trebamo imati na umu kad govorimo o Kašiću i njegovom djelovanju u gramatičkom i književnom području. On je dobro poznao kulturnu tradiciju koja je po svom gospodarskom srednjovjekovnom ishodištu zajednička na cjelokupnom prostoru za narod koji je isповijedao istu konfesiju. Taj narod je bio međusobno prepoznatljiv, premda je po regijama svoju vjersku pripadnost izražavao ili latinski, ili je pisao svoje matice i knjige tiskao zapadnom ćirilicom, koju Hrvati od davnine zovu i hrvatskim pismom. Za ovaj i ovakav narod Kašić piše Pravila za književno izražavanje. Moglo bi se reći da je Crkva u Hrvatskoj u Bartolovo vrijeme samo potvrdila kulturni identitet toga naroda usprkos dijalekatske raznolikosti. Jedna te ista kulturna, vjerska i tradicionalna baština kroz stoljeća se prenosi na prostoru koji je kroz povijest često bio razdvajan, osvajan, nad kojim su se vršila politička nasilja, ali je na njemu svejedno ista baština poput najveće svetinje njegovana, čuvana i, što je najvažnije, učuvana. Ova će baština doživljavati i svoje metamorfoze, ali u kulturnom naslijeđu ostat će netaknuta. Jezična kulturna baština će se kroz povijest usavršavati novim doprinosima gramatičara, jezikoslovaca i kulturnih institucija, makar se oni više i ne inspirirali crkvenim tekstovima poput Kašića

¹⁷ Marijan Stojković, Bartuo Kašić D. I. Pažanin. Prilog za njegov život i književni rad, Rad JAZU, knjiga 220, Zagreb 1919, str. 178, bilješka 1.

¹⁸ R. Katičić, Gramatika Bartola Kašića, Rad JAZU 388, Zagreb 1981, 7.

¹⁹ *Institutiones linguae Illyricae libri duo*. Authore Bartholomeo Cassio. Romae, apud Aloysium Zanethum 1604. 8°, 189+(3) str. NSB R II C-8°-186.

^{19a} U župi Petrčane kod Zadra samouki svećenik glagoljaš zapisao je 1645–1669. (između) u maticu krštenih svoje značenje i viđenje pismenosti: »Ja don Bare Pifrović to pisah krvaski, ćirilicu, latinski, a ne umim naprav jezik latinski kad nisam nikad na skuli bijo ni pri popu ni pri fratrui ni pri žaknu nego zafaleći gospodu Bogu stvoritelju momu ki mi zaja dan da sam u moga oca kući sideći tri knjige naučijo zašto to duša moja željaše da umim.« Na kraju bilješke taj petrčanski kapelan trokratno upisuje »Amen« na svima triam »knjigama« (pismima) što ih je naučio: latinicom, bosančicom i glagoljicom. (Usp. Eduard Hercigonja, Trojezična i tropismena kultura hrvatskog srednjovjekovlja, Pisana riječ u Hrvatskoj, Muzejski prostor, Zagreb, 28. listopada 1985. 23. veljače 1986, 74.

ća. Među svim generacijama ostaje prisutna neprekinuta nit kao veza jedinstva: svi grade na istom kulturnom nasljeđu, koje je u jednom vremenskom periodu, ne tako davnom, izvršilo čvrstu koheziju jezičnog hrvatskog područja.

U Rimskom kolegiju spremali su se isusovci za djelovanje »in partibus infidelium« u ilirskim krajevima. Otuda i naziv »ilirski« za gramatiku, iako je svima jasno koji je to narod koji govori takvim jezikom. Ilirski je naziv u ono vrijeme bio uobičajen. Bilo je to nasljeđe antičke stilizacije kakva se rado provodila u humanističkom ozračju. A protureformacija je prihvaćala stil renesanse u svemu što se nije protivilo njezinim shvaćanjima i ciljevima. Ilirski je naziv bio vrlo prikladan za crkvenu terminologiju iz više razloga. Krajevi u kojima je trebalo pristupiti obnovi bili su pod turskom okupacijom postojeće granice su se smatrale privremenima, a politička mudrost tražila je oprez. Iz istih razloga kroz povijest se upotrebljava za hrvatski jezik i sinonim »slovenski«. Provincia nationis Illyricae, Illyricum modernum, Illyricum sacrum, obuhvaćala je Hrvatsku sa Slavonijom, Dalmaciju s Istrom te dijelove Bosne i Hercegovine. Upravo je papa Siksto V (1585 – 1590), koji s ponosom ističe svoje hrvatsko podrijetlo, inicirao antičko ilirsko ime za ove geografske pojmove. To je, dakle, termin koji odgovara terminu hrvatski. O pojmu »ilirski« naspram »hrvatskom« raspravlja s dosta podataka iz arhiva Propagande dr Ratko Perić pišući o Ilirskom zavodu sv. Jeronima u Rimu.²⁰ Sama činjenica da su danas Slavonija, Hrvatska i Dalmacija ujedinjene u jedinstveni naziv Hrvatske, i to usprkos tolikim povijesnim nedaćama, nedvosmisleno govori o povijesnoj istini jedinstvenog naroda. Nije na odmet ovdje spomenuti da je davne 1100. na Bašćanskoj ploči po prvi put na narodnom jeziku bilo upisano ime naroda i njegova vladara: Zvonimir, kralj hrvatski, dakle, nekadašnji ban Slavonije iz sjevernog panonskog prostora sada je kralj hrvatski i sklon glagoljaštvu. U doba humanizma, kad se antički duh oživljavao, u doba turskih osvajanja i diplomatskih manira, u doba reformacije i protureformacije naprosto je postalo potrebom, a onda i modom i na koncu uvjerenjem o kontinuitetu kulturnog nasljeđa, jer se pod pojmom »ilirski« nudala cjelokupna povijesna baština.

Ilirske provincije, Partes infidelium, pod turskom okupacijom u 16. stoljeću doživljavale su vrlo teške dane. Vjernici katoličke konfesije bili su izvrgnuti progono i islamizaciji. Za nekoliko stoljeća Hrvatska je u svom razvoju stala. Hrvatski bog Mars bio je dugovjek. Golema nacionalna područja bila su potpuno opustošena. Hrvatski se živalj raspršio od apulijskih obala u jugoistočnoj Italiji do gradišćanskih prostora u Austriji, Mađarskoj i Slovačkoj. Hrvatski je Sabor više puta vadio za pomoć rimskim papama u ime sada »Reliquiae, reliquiarum incltyli olim regni Croatiae«. Kršćanski zapad nije imao odviše sluha za patnje hrvatskog naroda i ostalih slavenskih naroda na južnoslavenskom tlu. Ovo teško stanje najbolje se ogleda u djelima hrvatskim humanista. Tako, da spomenemo samo jednoga, Zdranin Šimun Kozičić Benja piše papi Leonu X (1516) De Croatiae desolatione — O pustošenju Hrvatske, predbacujući samom papi da će i on biti kriv, »ako njegovi kukakvni zemljaci prijeđu na tursku stranu.«²¹ Rimski kurija je tek s isusovcima

²⁰ Perić posebno piše o kardinalu Fellice Peretti, rodnom iz Boke kotorske, koji je rado isticao svoje hrvatsko nacionalno podrijetlo i osobito naglašavao antičko ilirsko ime za naše geografske prostore. Iz ljubavi prema narodu iz kojega je potekao sagradio je 1589. crkvu za potrebe Hrvata. Uz crkvu je bila osnovana i bratovština sv. Jeronima kao predhodnica današnjeg Hrvatskog zavoda sv. Jeronima. Zanimljivo je spomenuti da se u bratovštinu mogao učlaniti samo onaj tko je bio Hrvat po rođenju i tko je znao hrvatski govoriti. (Ratko Perić, Chiesa Sistina 1589–1989. Romae 1989).

²¹ »Cuius rei qui causam dederit Deo omnipotenti rationem reddat«. Prema I. Frangeš, op. cit., 39.

pokušala pomoći »Ilirskim pokrajinama«. U tu svrhu osniva se i Ilirski zavod u Loretu, collegium Illyricum 1575. i Ilirska Akademija pri centralnom Isusovačkom učilištu Collegium Romanum. Za nas su značajna dva misijska putovanja »in partibus infidelium« Bartola Kašića po nalogu Rimske kurije: 1612-1613 i 1618-1619. Poslanstva po turskim zemljama Kašić je opisao u Autobiografiji i ona su vrlo zanimljiva za krajeve u kojima je boravio i kroz koje je putovao. O poslanstvima ovdje nećemo govoriti, jer to zahtijeva posebnu i zasebnu raspravu.

Kašićeva misija u Dubrovniku u skladu je s planovima protureformacijskog djelovanja isusovačkog reda. Svoj prvi dolazak Kašić vrlo iscrpno opisuje u Autobiografiji. Po nalogu generala Acquavivae došao je Kašić u Dubrovnik 22. studenog 1609. U opisu svoga puta spominje da je s njim i njegovim drugovima putovao iz Ankone i novoizabrani stonski biskup Mihovil Restić (Resti) u dobi od 28 godina, dok je sam Kašić tada imao 35 godina. U Dubrovniku su isusovci imali među plemićima svoje prijatelje koji su i pismeno poradili na tome da se isusovci pošalju u Dubrovnik. Među prijateljima Družbe spominju se senatori Sigismund Djordžić i Ladislav Bunić. Prvi susret s knezom imao je Kašić u siječnju 1610. Bio je to knez Jeronim Crijević (Hieronymus Cerva) koji kao senator nije pokazivao sklonost prema isusovcima. Knez je Kašića i drugove primio prijazno u krasnoj skrletnoj odori. U pozdravnom govoru Kašić je obrazložio svrhu svog dolaska u Dubrovnik, a ta je: pomoći vjernicima propovijedanjem riječi Božje, dijeljenjem sakramenata i obučavanjem mladeži. — *Facta ergo salutatione honorifica Petar exorsus est de suis suorumque sociorum adventu in illam civitatem atque dioecesim fine iuvandi fideles catholicos praedicatione verbi Dei, sacramentorum administratione et in litteris humanioribus adolescentulorum eruditione.*²² Knez je na to odgovorio s dosta ironije: »Divim se mudrosti vašega generala koji vas je poslao u naš grad, a da vas Senat nije pozvao.« — *Admiror, inquit, vestri Praepositi generalis prudentiam, qui vos misit in urbem nostram a senatu nostro nec invitatos nec vocatos.* Ovdje Cerva nije predstavljao službeni stav Republike već svoje osobno mišljenje. General Acquaviva je, naime, 1608. ukinuo Rezidenciju i na molbu Dubrovačke vlade opet 1609. uspostavio. Na ovu upadicu Kašić je s dosta diplomacije odgovorio: »Mudrost o. Klaudija Acquavivae cijene pape, austrijski carevi, kraljevi Poljske, Španjolske, Katolički knezovi njemački, poljski, francuski, španjolski. Poslani smo od vrhovnog poglavara našega reda u ovaj slavni grad i to katoličkim senatorima u ime kojih su dvojica uglednika pisali pisma u kojima su vruće molili da bi im se poslalo nekoliko otaca koji bi božanskom riječju poučavali njegov obični puk, a mladež njihovu u humanističkim znanostima. S istom svrhom i željom tražio je oce i gospodin nadbiskup Fabrius Tempestivus, očekujući od njih da riječju i primjerom pomažu katoličkim vjernicima njegove dijeceze, pogotovo onima, koji su pomiješani između pogana i heretika da ne bi (u takvoj sredini) između Turaka i pogana podlegli bilo istočnim bilo zapadnim krivovjersstvima. Stoga je, budući da je bio toplo zamoljen, zaista mudro postupio naš vrhovni poglavar, šaljući nas u ovaj vrlo ugledni grad.« — *Prudentiam P. Claudii Acquavivae probatam esse satis apud Summos pontifices Romae, apud Imperatores Austriacos, apud reges Poloniae, Galliae, Hispaniae caeterosque principes catholicos Germanos, Polonos, Gallos atque Hispanos. Missi enim sumus ab ipso Praeposito in hanc clarissimum urbem et ad catholicos senatores, ex quarum numero duo primarii epistolas benevolas scripserunt, in quibus humanissime aliquot patres ab ipso mittendos efflagitabant, qui populares suos divino verbo et adolescentes litteris erudirent humaniori-*

²² Autobiografija, 32.

bus. Eodem fine atque consilio D. Archiepiscopus, Fabrius Tempestivus, postulavit patres, qui possent suae dioecesis fideles catholicos adiuvere verbo et exemplo, uti ubique gentium faciunt inter catholicos et haereticos, quin etiam inter Turcas et paganos orientales occidentalesque idolatras: satis igitur prudenter pater noster Praepositus fecisse probatur nos in hanc nobilissimam civitatem mittendo, flagrantibus vestris primariis senatoribus.²³ Kašić je bio u odgovoru taktičan iako je znao da je vlada ovaj put pozvala isusovce u Dubrovniku. Knez je na Kašićevo izlaganje o svrsi dolaska isusovaca i njihova poziva sa strane nekih senatora zajedljivo odgovorio: »Zar ste zato došli i pozvani da izazivate razdor između nas u našem senatu?« — Rogati igitur, inquit D. princeps, vestris ad dissidium concitandum inter nos in senatu nostro? I na ovu upadicu Kašić odgovara strpljivo i u skladu s uputama svoga generala: »Daleko to bilo od nas (...) nikakvi razdor nam ne pada na pamet; što više, ako bi i nastale kakve razmirice, mi ćemo nastojati zavađene miriti pravim savjetom i pravom poukom i nastojat ćemo ispravnim stavovima bilo nesloge, bilo kakve razmirice spriječiti tako da raste mir i sloga između senatora na opće dobro vaše Republike.« — Absit hoc a nobis, P. Cassius inquit, nihil istiusmodi dissidii in mentem incidit nostram, immo vero, si fuerit aliquando dissidium, omni conabimur studio atque recto consilio iustisque rationibus dissipare discordias atque quaecumque dissidia, ut pax atque concordia inter senatores amplificetur ad commune bonum Reipublicae vestrae.²⁴

Nakon službenog primanja kod kneza stvari su se stišale i Kašić je prionuo radu. U Autobiografiji piše kako je nedjeljom i blagdanom propovijedao u katedrali hrvatskim narječjem koje se, kaže on, ponešto razlikuje od dubrovačkog. Dubrovačko će narječje naučiti Kašić vrlo dobro. Tri godine je u svojoj prvoj misiji djelovao u Dubrovniku. Propovijedi su mu bile dobro posjećene i primljene, dok se to ne može kazati i za kler. — Elocutio erat idiomate dalmatico aliquantulum a Rhagusino discrepante, nihilominus tamen grato satsique intelligibili, nondum enim perceperat pronuciandi modum atque propriam loci dialectum.²⁵

Uz svećeničku djelatnost Kašić je marljivo radio i na podizanju školstva u Dubrovniku. Sudrug mu Ricasoli podučavao je mladiće i dječake plemićkog i pučanskog staleža latinsku slovnicu i humaniora, a sam Kašić podučavao je najmlađe Dubrovčane počela latinske slovnice i talijanski jezik, zatim je učio abecedarce, a najstarijima je predavao logiku. Na predavanjima logike Kašić je imao dosta učenika pa je morao napraviti i dvanaest novih klupa po uzoru na rimske, na kojima se moglo pisati. Predavanja su započinjala 13. siječnja i trajala bi do Uskrsa. Tripit je u korizmi na hrvatskom jeziku propovijedao u nekoj manjoj crkvi, a posjećivao je i tješio po kućama umiruće. Tako je izgledala misijska djelatnost protureformacije u Dubrovniku za vrijeme Kašićevog prvog boravka. Zanimljivo je spomenuti da je uz Kašića 1610. u Dubrovniku djelovao i isusovac Teofil Tizano, koji je 1600. kao član »Ilirske akademije« u Rimskom kolegiju uočio hrvatski jezik. General reda 1612. ponovno ukida misiju u Dubrovniku. Razlog je bio, izgleda, neispunjenje obećanja Republike da se osigura trajna zaklada za osnivanje Rezidencije. General je ovom prigodom savjetovao isusovcima da dubrovačkoj gospodi obećaju da će opet doći kad ih budu trebali.

Kašić je po nalogu pape Pavla V iz Dubrovnika otišao na prvo putovanje po turskom carstvu, svuda »gdje je bio u upotrebi dalmatinski jezik.« — Ad missio-

²³ Ibidem, 33.

²⁴ Ibidem, 33.

²⁵ Ibidem, 33.

nem Pontificiam in dominium Turcicum per provincias Dalmatico idiomae utentes a Constantinopolitana urbe principe orientalis imperii.²⁶ Svrha poslanstva bila je da se sv. Stolica upozna s nevoljama kršćanskih naroda pod turskom okupacijom, »da se katolicima propovijeda i dijele sakramenti, a shiznatici i raskolnici, koji kao ovce lutaju daleko od pravog puta spasenja opet povrate katolicizmu.« — Finis autem missionis erat, ut verbi Dei praedicatione atque sacramentorum administratione et fideles catholici in catholica fide confirmarentur et schismatici haeresibusque infecti Christiani a fidei catholice Romae (sicut oves errantes a vera salutis via) ad rectam semitam revereantur atque erudirentur.²⁷ Vrijedan je pažnje i Kašićev opis zemalja kroz koje je prolazio. S dosta detalja opisuje on imena mjesta, ljudi, običaja i međusobnih odnosa vjerskih pripadnosti.²⁸ Značajno je i Kašićevo djelovanje u Beogradu zbog nastojanja da se u tom gradu osnuje gimnazija. Istražujući u centralnom arhivu Družbe, Vladimir Horvat, isusovac iz Beograda, otkrio je Kašićeva pisma iz kojih se vidi koliko je on nastojao da se otvori prva gimnazija u Beogradu, što je i ostvareno 1613. godine. Za ono vrijeme beogradska gimnazija je imala lijepi broj učenika, trideset i dva. U školu se mogao upisati svatko tko je želio, jer je isusovačko načelo bilo da se na školovanje primaju svi, bez obzira na konfesiju i narodnost. Školovanje je bilo besplatno kako bi se ono omogućilo i siromašnima. Prvu beogradsku školu podupirali su dubrovački trgovci, koji su u tu svrhu bili osnovali i neku fundaciju. Ova škola je trajala samo do 1632.²⁹

U Beogradu ga je 1619. godine (za vrijeme drugog poslanstva po turskom carstvu) zateklo pismo generala Muzia Vitelleschija u kojem mu se nalaže da se vrati u Dubrovnik, jer je tamo potreban zbog dobrog poznavanja hrvatskog jezika.³⁰ S dosta detalja Kašić opisuje teški i pogibeljni put od Beograda do Dubrovnika kao i spletke nekih dubrovačkih plemića da mu se onemogućiti dolazak u Dubrovnik.

Za vrijeme drugog boravka u Dubrovniku u razmaku od 15 godina, Kašić je razvio najplodniji dio svoga književnog rada. U Autobiografiji piše kako je u slobodno vrijeme, kad nije bio zaposlen kao dušobrižnik, pisao mnoge knjižice — idiomae communiore Dalmatis, Illyricis, Ragusinis, atque Croatis Pannoniisque.³¹ Vrijedno je spomenuti i naputak generala reda prema kojemu su se trebali ravnati isusovci za vrijeme Kašićevog boravka u Dubrovniku. Njihova je zadaća da se brinu za dobro Republike u duhovnom pogledu i zato neka ne bježe od napora i truda. Staviti će se na raspolaganje nadbiskupu i Vladi. Neće isticati potrebu obraćenja Turaka, jer bi to moglo spriječiti ono dobro zbog kojega su i došli u Republiku. Neće se miješati u stvari državne uprave i crkvene jurisdikcije. »Duhovno će pomagati narod one Republike i u njemu unaprijediti kršćansku bogoljubnost sa svim sredstvima koja su svojstvena našim ustanovama, a to su: propovijedanje, ispovijedanje, razgovor, podučavanje kršćanskog nauka i drugo slično.« Generalu će čes-

²⁶ Ibidem, 35.

²⁷ Ibidem, 35.

²⁸ Hrvatski prijevod Kašićeve Autobiografije u svezi s prvom njegovom apostolskom misijom u »turske zemlje« (1612–1613) donio je Eusebije Fermendžin u »Glasilu Zemaljskog muzeja XVI, Sarajevo, str. 251–266 i 449–456: »Dva suvremena izvještaja o Bosni iz prve polovine 17. v. od M. Maravića i B. Kašića.«

²⁹ Mr. Vladimir Horvat D. I. Isusovci i 1111. godina Beograda, KANA, obiteljska revija 9, travanj, Zagreb 1989.

³⁰ Arhivium Romanum SI-Roma (ARSI) EPP. NN. 2. f. 181 r. (prema: Vanino, Isusovci i hrvatski narod II, Zagreb 1987, 11).

³¹ Autobiografija, 113.

to slati vijesti o svom poslu i o sebi, ali će se kloniti opisivanja državnih novosti, jer da se to ne tiče njihove službe.³²

Humanističku školu otvaraju isusovci u Dubrovniku između 1619. i 1620. Prema prvom sačuvanom šematizmu iz 1623. označen je u Dubrovniku isusovac Gori kao profesor »humanitatis et grammaticae.«³³ Učenici profesora Gorija bili su i književnik Đore Palmotić i najpoznatiji Dubrovčanin onoga vremena i prefekt Vatikanske biblioteke Stjepan Gradić. U Kašićevoj humanističkoj školi u Dubrovniku predavao je i Jakov Micaglia, koji je 1651. izdao »Blago jezika« kao i prvi rječnik s hrvatskim riječima na prvom mjestu i prvu gramatiku latinskoga jezika za Hrvate.³⁴ Micaglia je u Dubrovniku predavao tri godine (1631 – 1633), gdje je naučio hrvatski jezik, ili se samo u njemu usavršio, jer ga je vjerojatno znao od kuće, budući je bio rodom iz Apulije, u kraju gdje žive »moliški« Hrvati.³⁵

Iz Kašićeve Autobiografije saznajemo mnogo toga o vjerskoj tradiciji i o običajima u Dubrovniku. U crkvi Domino, koju Kašić naziva Sancti Domini, običavale su dolaziti žene, vlastelinke i pučanke kojima je na njihovu molbu tripud tjedno na hrvatskom jeziku tumačio Evanđelje i učio ih kršćanskom životu — (...) *declarando ipsius suo idiomate imprimis sacrum Evangelium*³⁶ (...). Spominje zatim mnoge ženske samostane u Dubrovniku u kojima je redovnicama, vlastelinkama i pučankama propovijedao na hrvatskom jeziku i prevodio evanđelje s latinskoga na hrvatski jezik. (...) *sacra Evangelii verba clara voce Dalmatico eloquio pronuntiabat, quod quidem in suis concionibus ubique semper coram omni populo faciebat.*³⁷ — Kašić kaže da je to činio po nagovoru senatora, rođaka tamošnjih redovnica i drugih uglednih ljudi. Tako je u samostanu sv. Marka propovijedao redovnicama koje su ga vruće zamolile — *per suos consanguineos senatores ac viros nobiles.* — Redovnicama sv. Tome također je na hrvatski jezik prevodio Evanđelje — *dalmatico eloquio sacro Evangelico textu, redovnicama samostana sv. Klare, redovnicama samostana sv. Katarine Sienske, sv. Andrije, sv. Petra, s. Šimuna i sv. Marije, za koju kaže da se diže na tvrdoj stijeni nad morem, pa kad udari jugo, more ubacuje ribe u njegov trijem.*³⁸

Kašić u Autobiografiji spominje običaj kako su mlade djevojke vrlo rijetko izlazile iz kuće. Samo su ponekad posjećivale najbliže rođake, čak su se i u kućama ispovijedale, rijetko su išle i u crkvu nedjeljom i blagdanom. U rijetkim prilikama, kad su izlazile iz kuće, bile su nošene u nosiljkama od dvije služavke ili dvojice slugu. Uspio je, kaže on, da su majke s kćerima dolazile u crkvice u koje muški svijet nije zalazio. Dakako, običaj je bio uvriježen kod plemkinja, a razlozi su bili da se prije udaje ne druže s muškarcima. — (...) *virgines semper domi commorantes raroque per publicas vias prodeuntes in sedilibus absconditas delatasque ad consanguineorum domicilia a binis familis viris aut feminis honestissime.*³⁹

³² Naputak datiran u Rimu 2. listopada 1619. nalazi se u Arhivu hrvatske pokrajine Družbe Isusove u Zagrebu, »*Alcune lettere de Superiori*« (rukopis), prijepis u Ljetopisu, 8–9. Cit. prema: M. Vanino, *Isusovci i hrvatski narod II*, 12, bilješka 4.

³³ *Catalogi Miss, Ragus. 1623, ARSI-ROM 80, f. 46 r*, prema: M. Vanino, *Isusovci i hrvatski narod II*, 13–14.

³⁴ Jakov Micaglia, *Thesaurus linguae Illyricae sive Dictionarium Illyricum*, Loreto-Ancona 1649. do 1651. s malom gramatikom po uzoru na Kašića.

³⁵ Usp. M. Vanino, *Leksikograf Jakov Mikalja 1601 – 1654. Vrela i prinosi* 2, 1933, 1–43.

³⁶ *Autobiografija*, 113.

³⁷ *Ibidem*, 114.

³⁸ *Ibidem*, 115–116.

³⁹ *Ibidem*, 114.

Misionarski rad isusovaca odvijao se prema instrukcijama Tridentinskog koncila (1545–1563), sveopće katoličke obnove. Kašić, vjeran načelima svoga reda, stavio se u službu oživotvorenja koncilskih zaključaka između kojih se naglašavalo »da je misa uglavnom pouka za narod« — *magnam contineat populi fidelis eruditio* —, pa je onda dostatno, ali i potrebno, da se narodu »pruži bar neka pouka« — *aliquid exponant*.⁴⁰ — On zato svuda propovijeda narodu — *in lingua dalmatica*, a Evandjelje uvijek prevodi na vjernicima razumljivi jezik hrvatski. U svojim misionarskim pohodima župama dubrovačke nadbiskupije, koje i poimence spominje, on čak na poukama kršćanskog nauka, katekizma, s klerikom pjeva na hrvatskom jeziku Očenaš, Zdravo Marijo, Deset zapovijedi Božjih i Vjerovanje i naglašava da je to »na radost svih prisutnih«. (...) *cum clerico cantu consueto clara voce atque dalmatico idiomate orationem Dominicam, salutationem Angelicam, decalogi praecepta, atque symbolum apostolicum decantarunt magna cum voluptate omnium qui aderant* —.⁴¹

U izvještaju na latinskom jeziku za vrhovnu upravu reda u Rimu za godinu 1619–1638. govori se o velikom vjerskom neznanju u Dubrovniku, a posebno se naglašava da su tada bili neuki dječaci i djevojčice. Kašić ovo stanje želi popraviti i zato razvija svoj književni rad.^{41a} Prvo Kašićevo djelo nastalo u Dubrovniku bilo je pisano s primjesama dubrovačkog dijalekta i posvećeno »mnogo poštovanim, plemenitim i bogoljubniem Agati Bunića, Batesi, i sviem ostalim dumnama u dubrovačkom manastiru od Svetoga Marka vele drago pozdavljenje po Jezusu«. Naslov u današnjoj grafiji glasi: Način od meditacioni i molitve koja se čini pametju našom. Pokupljen u kratko po poštovanomu Ocu Bartolomeu Kasiću Bogdaničiću, redovniku bogoslovcu od reda Družbe Jezusove. Prilagaju se zatim nikoje stvari devote. U Rimu, polak Bartolomea Zanetta 1613. Po dopuštenju od starješina.⁴² Kašić nastoji pisati zajedničkim jezikom svoga naroda, taj jezik naziva »bosanskim«. U Dubrovniku je zato stvorio protivnike. Mladi Dubrovčanin isusovac Ivan Držić tri godine je kao cenzor držao kod sebe Kašićev rukopis Perivoj od djevtva, jer se nije slagao s Kašićevim »bosanskim jezikom«. Kašić se brani navodeći da je dubrovački govor pun talijanskih, grčkih i latinskih riječi — (...) *ipsorum sermones pleni sunt vocabulis Graecis, Italicis, Latinis, aliisque contortis in Ragusinam dialectum et pronuntiationem*⁴³ —. Opravdavajući se pismeno generalu zašto ne piše dubrovačkim dijalektom i tužeći se što mu subrat Ivan Držić drži dvije godine rukopis u ladici, Kašić kaže: — *Dico dunque di nuovo, che nè questa sacre vita, nè altre mie Scritture sono in lingua ragusea scritte: ma in lingua più commune della mia nazione, quale io stimo più intelligibile che la Ragusea. Mà come s'è così presto mutato il P. Darsa, in cui mano sono state già anni due?*⁴⁴ —. Kašić je ovo pismo pisao generalu 1625. Držić, u međuvremenu, ipak odobrava tiskanje Perivoja od djevtva ili života od djevica, ali ne u Mlecima nego u Rimu 1628. Kašić je djelo bio posvetio redovnicama samostana sv. Marka u Dubrovniku. Njegovo »Zrcalo

⁴⁰ Fućak, Šest stoljeća, 63.

⁴¹ Autobiografija, 136.

^{41a} Kratku biografiju, bibliografiju i izbor Kašićevih djela vidi u Zbornik proze XVI i XVII st., Pet stoljeća hrvatske književnosti 11, Zagreb 1972, 181–216.

⁴² Perivoj od djevtva životi nekolicieh priplemenitieh i priglavnieh dievica, vierenica pravieh Isukrstovih — izdao je Kašić 1625. i posvetio redovnicama samostana sv. Marka u Dubrovniku; M. Stojković, Prva Kašićeva hrvatsko-srpska knjiga, Zbornik iz dubrovačke prošlosti, Dubrovnik 1931, 465–467.

⁴³ M. Stojković, Bartuo Kašić, 199–200.

⁴⁴ Ibidem, 200.

nauka krstjanskoga« poticalo je na češće primanje sakramenata pokore i euharistije, a tiskano je u Rimu kod B. Zanetta 1631, dok je predgovor bogoljubnom štio-cu datiran u Dubrovniku 1. studenoga 1626. Zrcalo je pisano u obliku dijaloga između učenika koji pita i meštra koji odgovara. Knjižicu »Pjesni duhovne od pohvala Božijeh, koje je dalmatinski složio, Bartol Kašić Pažanin«, Rim 1634. posvećuje svojoj majci, ali je u Dubrovniku dobro poznata i čitana. Vidi se to po rukopisu (početak 18. stoljeća), koji se čuva u knjižnici Male braće u Dubrovniku kao i pohvale Kašiću, »složitelju« duhovnih pjesama sa strane Mara Dragovića, vlastelina kotorskog:

Kada s'navijestio u pjesnieh glas tvoj,
 Naši Dalmatini, i vas rod hrvatski
 Držat će u cini pjevanje glas rajski.
 Od našega mora do mora ledena
 Život od govora dika će plemena.⁴⁵

Kašićev prijevod Belarminovog katekizma »Nauk krstjanski kratak« iz 1633. bio je veoma raširen u Dubrovniku i u upotrebi u dubrovačkim župama.

Čini se da s velikom vjerojatnošću među Kašićeva djela iz Dubrovnika smijemo ubrojiti i za sada anonimni rukopis u Biblioteci Male braće u Dubrovniku.⁴⁶ To je rječnik pisan na čakavsko — ikavskom, a naknadno je pripravljan na štokavsko-ijekavski. Dobar poznavalac Bartola Kašića isusovac Vladimir Horvat sprema kritičko izdanje tog rječnika i iznosi valjane dokaze da je ovaj, do sada anonimni hrvatsko-talijanski rječnik, zapravo Kašićevo djelo. Javnost će uskoro biti informirana o osnovanosti ove tvrdnje, kad rad bude tiskan u izdanjima Kršćanske sadašnjosti u Zagrebu.⁴⁷ Mene je, međutim, rukopis zanimao s jedne druge strane. Pokušao sam osvijetliti vremenski period nastanka papira prema vodenim znakovima. Ustanovio sam da je papir talijanske provincijencije i da se proizvodio između 1487. i 1599. godine.

Kako je Kašić od 1630. do 1633. bio rektor Dubrovačkog kolegija, a Jakov Micaglia mladi nastavnik, Horvat pretpostavlja da je tada Kašić dao svom subratu ovaj rječnik na temelju kojega je on onda započeo svoj bogati gramatički i leksikografski rad. Na temelju ekspertize prema kronološki poredanim filigranima kod Briqueta od broja 12073 do 12252, papir spada u talijansku provincijenciju i bio je u upotrebi od 1593. do 1599, a proizvodio se u Rimu.⁴⁸ U vremenskim odrednicama »terminus a quo et ad quem« ovaj anonimni rječnik mogao bi biti Kašićevo djelo.

Filigranska ekspertiza ovog anonimnog rukopisa u Biblioteci Male braće u Dubrovniku izići će u sklopu »Kašićevog rječnika« u izdanju Kršćanske sadašnjosti u Zagrebu.

Na naš »sloviniski jezik« prevodi »Život slavnoga sfetoga Inacija« i posvećuje ga u Dubrovniku 1623. plemenitoj gospođi Anici Držić. Kad je napustio Dubrovnik, Kašić se neprestano sjećao tamošnjih građana i po tadašnjim običajima posvećivao im svoja djela. Tako 1637. iz Rima posvećuje Dubrovkinjama Mariji, Orbi i Kati, djevojčicama Sarkočević »Život sv. Francesca Saveria«, ističući kako će na ovaj način »momu narodu Slovinском ovijem pismom koristan i plodan biti«. Vlaste-

⁴⁵ Biblioteka Male braće, *Varia variorum*, Tom III p. 258.

⁴⁶ M. Brlek, *Rukopisi knjižnice Male braće u Dubrovniku*, knjiga I, hrvatska bibliografija, Zagreb 1952. br. 194, 185 – 188.

⁴⁷ Mr. Vladimir Horvat, usmena informacija 20. studenog 1989.

⁴⁸ C. M. Briquet, *Les Filigranes Dictionnaire Historique des Marques du papier dès leur apparition vers 1282. jusq'en 1600*, tome troisième, Leipzig 1923, br. 12073 – 12252.

linki Jaki Kaboga, ženi Šiška Djordjića, posvećuje 1638. »Život gospodina našega Isukrsta«. Jezik ovoga djela je dotjeran, nema nepravilnosti u pisanju niti dubrovačkog dijalekta.

U Dubrovniku je Kašić spremio i prijevod Rimskog obrednika, koji posvećuje papi Urbanu VIII. Kašićev Rimski obrednik tiskan je u Rimu 1640,⁴⁹ i uvodi se u upotrebu za čitavu crkvu u Hrvatskoj. Značajna su Kašićeva razmišljanja o jeziku koja na hrvatskom jeziku donosi u predgovoru Obrednika obraćajući se »blagom i milom štociu«. On kaže da se odlučio za bosansko narječje, jer je taj govor »najopćeni i koga može svak (...) razumiti i s koristju pročitati«. On je, veli, dosta razmišljao i s drugima se savjetovao da bi »naša besidenja Slovinska« mogla svima ugoditi. Ovaj je predgovor vrlo važan i zbog toga što u njemu Kašić određuje hrvatski književni jezik, ističući razlike pojedinih narječja, a uzima bosansko kao najpoznatije i najraširenije. Kašić je zapravo ovdje ponovio ono što je već rekao u predgovoru svoje gramatike 1604: da se prema pravilu isusovačkog reda u pitanju različitih narječja za opći književni jezik uzima onaj »quae apud plurimos populos latisime patet«. U predgovoru Obrednika bavi se on i pravopisnim pitanjima, jer je opazio da naši književnici različito i neskladno pišu te da je mučno čitati njihove knjige. Zato je postavio fonetsko pravilo »da sfako slovo sfuda ima jedno vazda samo glasenje«. Kašić zatim navodi svoja djela koja je pisao prema svojoj gramatici, ali navodi i stare pisce koji tako nisu radili, pa ima teškoća kad ih se čita.

Zahvaljujući Kašiću bosansko-hercegovačko narječje potisnulo je ostala i držalo se za najbolje, najljepše i najraširenije. Mnogi su pisci u njegovo doba i poslije njega, bosanski, dalmatinski, dubrovački, slavonski i drugi, nazivali svoj književni jezik »bosanskim narječjem«. Kašićeva gramatika i njegov autoritet imali su veliki utjecaj na pisce i gramatičare sve do »ilirskog« pokreta.

Među djelima koje je Kašić pisao i prevodio u Dubrovniku posebno mjesto zauzima kompletni prijevod sv. Pisma, koji je do danas ostao u rukopisu. Svoj prijevod Biblije Kašić je bio poslao u Rim. Cenzori su, međutim, spriječili tiskanje s obrazloženjem da Biblija nije napisana slovima sv. Jeronima ili sv. Ćirila. Uzalud su bile preporuke dubrovačkog i barskog nadbiskupa da se Biblija tiska. Pristaše glagoljskog i ćirilskog tiska, koj su htjeli da starosavenski jezik bude i dalje crkveni, pa i književni jezik, bili su jači. Na ruku im je u to vrijeme išla i službena crkva, koja se protivila potpunom izdanju sv. Pisma na živom jeziku bojeći se sablažnjivih dijelova.

U Dubrovniku je 1627. napisao i duhovnu tragediju »Sveta Venefrida«. Bila je spremljena za prikazivanje, ali se ne zna da li je doista i prikazana. Konačno, 1641. Kašić izdaje svoj Leksionar »u iesik Dubrovacki« i posvećuje »Mnogo svijetlomu i pripošтованому gospodinu dum Luci Natalu naučitelju od jednoga i drugoga zakona«.⁵⁰

Kašićev leksionar iz 1641. zapravo je samo prilagodba leksionara Bernardina Splićanina iz 1495, odnosno Ivan Bandulavića iz 1613, a ovi su, pak, nastavak duge leksionarske tradicije u staroslavenskom bogoslužju. Kada je započela ta tradicija

⁴⁹ *Rituale Romanum Urbani VIII. Pont. Max. iussu editum illyrica lingua, Romae 1640.*

⁵⁰ *Pistule istumaccene is Missala novoga rimskoga v iesik dubrovacki sa grada, i darxave dubrovacke po Bartolomeu Kassichiu popu bogoslovzu od Druхе Yesussove, Romae MDCXXXI.* Cenzor ovog Kašićevog djela bio je Antun Deodatus, archypresbyter S. Hieronymi Illyricorum de Urbe, koji u svom odobrenju ističe da pištule i vandjelja su »propria dialecto Ragusina per D. L. Natalem descripta«, što znači da je jezik usklađen prema dubrovačkom narječju, kao što i ortografija odgovara onodobnoj upotrebi u Dubrovniku. (M. Stojković, Bartuo Kašić, 252–253).

lektionara, liturgičari i povjesnici književnosti ne znaju odgovoriti. Zna se samo da je, prema sadašnjim dokumentima, prvi hrvatski lektionar nastao barem u drugoj polovici ili potkraj 14. stoljeća, o čemu svjedoči fragmenat Korčulanskog lektionara pisan čakavskim narječjem. Čakavski je pisan i Zadarski lektionar iz prve polovice 15. stoljeća i Bernardinov s kraja 15. stoljeća (1495), oba utemeljena na ranijim prijevodima. Prvi (sačuvani) lektionar na štokavskom narječju, Ranjinin lektionar, pisan je 1508, ali je i on preinaka i prijepis ranijih predložaka.⁵¹ Kajkavski se lektionar pojavio tek sredinom 17. stoljeća da bi u neprekinutom nizu do 19. stoljeća doživio sedamnaest izdanja. Među liturgijskim knjigama kao što su misali, breviri, psaltiri i obrednici, lektionari su zasigurno odigrali veliku ulogu u pismenosti, jeziku, ali i u očuvanju individualnosti jednoga naroda. Upravo su ovakve knjige u svojoj neprekinutoj tradiciji od 11. stoljeća poticale stvaranje bogoslužne i crkvene književnosti na čijim se temeljima kod nas stvara i profana književnost, najprije glagoljička pa latinička. Prepisujući liturgijske knjige hrvatski su popovi glagoljaši njihov jezik neprestano prilagođavali izgovoru svoga kraja i svog slušateljstva, pa je to onda postajala prava narodna svojina kojom se pripremljao teren hrvatskoj umjetničkoj književnosti.⁵²

U predavanju »O Držićevu jeziku pedeset godina nakon Rešetara« profesor R. Katičić raspravlja i o jeziku renesansne poezije dubrovačkih pjesnika 16. stoljeća.⁵³ Milan Rešetar je prvi potakao ovakva istraživanja kad se suočio s ikavizmima i čakavizmima dubrovačkih pjesnika, jezikom kojim oni sami nisu govorili.⁵⁴ U svom kasnijem radu Rešetar je i sam ustvrdio da su čakavizme prvi dubrovački pjesnici »preuzeli u svoj govor iz čakavskih crkvenih knjiga što su iz Dalmacije dolazile u Dubrovnik.«⁵⁵ R. Katičić dokazuje kako »nova književna pojava, renesansna petrarkistička poezija, nije svoj jezik stvorila ni iz čega, nije propjevala naprosto na — živom narodnom govoru — nego se nadovezala na mnogo stariju tradiciju književnog jezika. Jezik svjetovne književnosti oslonio se na jezik starije crkvene«. U ovakve povijesne koordinate Katičić smješta jezik Marina Držića. Renesansna književnost bila je velika novina, ali je njezin jezik bio tradicionalan i on se pojavljuje kao šira književna pojava u Zadru, Splitu, Hvaru, Korčuli i Kotoru, što svjedoči o živoj komunikaciji tih sredina, pa i književnoj. Katičić zaključuje: »Cjelina književne i književnojezične predaje može se najbolje otčitati iz liturgijskih tekstova namijenjenih crkvenom puku upravo ondje gdje je službeni jezik bogoslužja bio latinski. To su u prvom redu lektionari, psaltiri i oficiji. Podloga je tim tekstovima glagoljaška, ali su oni u mnogim redakcijama iz staroslavenskoga okrenuti u narodni hrvatski jezik raznolikih dijalekatskih obilježja.«⁵⁶

⁵¹ Najstariji predložak lektionara smatra se fragment korčulanskog lektionara iz 14. stoljeća: Rukopisni odlomak 16 str. 237 × 165 mm. Objavio ga Radić Frano u glasilu Zemaljskog muzeja 2, Sarajevo 1890, 254–262; Zadarski lektionar u rukopisu se čuva kao »Evangeljar croatic« u Dvorskoj (sada Nacionalnoj) biblioteci u Beču pod br. supp. 3422. Napisan je u 15. st. Dvobojno. (Prema: Fućak, Šest stoljeća, 7); Zadarski i Ranjinin lektionar, za štampu priredio Milan Rešetar, Djela JAZU 13, Zagreb 1894; isti, Primorski lektionari XV. vijeka, Rad JAZU 134, Zagreb 1898.

⁵² Fućak, Šest stoljeća, 349, 352–353.

⁵³ R. Katičić, »O Držićevu jeziku pedeset godina nakon Rešetara«, FORUM, broj 9–10, Zagreb, rujan-listopad 1988, 311–326. Tekst referata održanoga 25. kolovoza 1989. na Međunarodnom simpoziju »Marin Držić i zlatno doba Dubrovnika« u Trstenom. Simpozij se održavao 23. do 25. kolovoza 1989. u Dubrovniku i okolici.

⁵⁴ Milan Rešetar, Jezik Marina Držića, Rad JAZU 111, Zagreb 1939, 99–240.

⁵⁵ M. Rešetar, Jezik pjesama Ranjinina Zbornika, Rad JAZU 225, Zagreb 1936, 183.

⁵⁶ Katičić, op. cit., 321.

Zasluga je Bartola Kašića, po rođenju čakavca, što je svoj lekcionar i ostala djela upravo u Dubrovniku preslojio u ijekavsku štokavštinu. U Kašićevu primjeru se tako pokazuje »kako tekstovna povezanost redakcije skuplja razne dijalekte u jednu književnu cjelinu, a dijalekatska raznolikost tih istih redakcija ostvaruje prisnu blizinu te književne cjeline sa crkvenim pukom širokog prostora.«⁵⁷

Liturgijske knjige imale su presudnu ulogu (kao i kod drugih evropskih naroda) za razvoj hrvatskog jezika i hrvatske književnosti, ali i za očuvanje hrvatskog narodnog bića. Glagoljica i ćirilica bile su službena i posvećena pisma, za liturgiju jedino prikladna. Službena crkva u Hrvata od najranijih je vremena ta pisma branila i tek je s Kašićem latinica započela ozbiljnije kročiti sebi put i postajati ravnopravno pismo. E. Fermendžin samo za jedno kraće razdoblje od 1620. do 1648. donosi brojne dokumente iz kojih se vidi s kolikom se zauzetošću hierarhija zauzimala za tiskanje liturgijskih knjiga i sv. Pisma »nel carratere di S. Girolamo o di S. Cirillo«.⁵⁸ Za ovo vrijeme stvari su bile i razumljive, jer je sv. Jeronim (oko 340. do 420.), naučitelj cijele crkve, cijenjen i poštivan kao prevodilac sv. Pisma, Vulgate, s grčkog, hebrejskog i aramejskog na latinski jezik, dok je sv. Ćiril apostol južnih Slavena, zajedno sa svojim bratom Metodom (826 – 869) i u doba protureformacije osobito cijenjen. Oba su pisma u crkvi hrvatskoj bila jednako vrednovana i upotrebljavana u liturgiji, dakako, bez današnjih konotacija i primisli. Kašić je, na primjer, kao cenzor »Zarcala duhovnog« (Rim 1614) Mavra Orbinija dodao i upute iz svoje gramatike, a u posveti dubrovačkom meceni Radi Sladojeviću piše da se njegov gramatički nauk »sklada veoma s našimi srbskimi slovi«. Nepoznati autor pisao je 22. studenog 1632. Propagandi de fide u Rim s molbom da bi se Evanđelja i epistole na slavenskom jeziku trebale pregledati i zbog velikih pogrešaka ponovno tiskati. Komisija koja je bila određena da pregleda ove knjige odbacila ih je već unaprijed s obrazloženjem da nisu napisane slovima sv. Jeronima ili sv. Ćirila »perchè non era carattere di S. Girolamo o di S. Cirilo.«⁵⁹ Razumljivo je onda da su Hrvati zvali ćirilicu »hrvatskim pismom« s istih razloga s kojih su je i Srbi zvali srpskim. Razlika je u tome što su Hrvati, priklonivši se vjerovjesnicima iz Rima, svoju kulturu sve više povezivali sa zapadom i na taj način istisnuli pismo sv. Jeronima i pismo sv. Ćirila, jer im je latinica zapravo bila bliže i jer ih je više povezivala sa zajedničkim izvorištima kulture i vjere sa zapada.⁶⁰ Kašić je, kako smo vidjeli, dao veliki doprinos tome da latinica nadvlada glagoljicu i ćirilicu, jer je iz svog rimskog horizonta uvidio da je to njegovom narodu potrebnije, a Dubrovnik ostaje trajno obilježje njegovog velikog stvaralačkog rada. Bilo bi pogrešno reći da Kašić nije cijenio i glagoljicu i ćirilicu. Uostalom, on je to i pokazivao, što opet očituje njegovu široku kulturu. Konačno, upravo on je kao cenzor 1635. odobrio ponovno

⁵⁷ Ibidem, 322.

⁵⁸ Listovi o izdanju glagolskih crkvenih knjiga i o drugih književnih poslovnih u Hrvatskoj od god. 1620 – 1648, priobćio o. Euzebij Fermendžin, STARINE JAZU, knjiga XXIV, Zagreb 1891, 1 – 40.

⁵⁹ Starine JAZU, knjiga XXIV, Zagreb, 1891, 25 – 26.

⁶⁰ Političke prilike na Mediteranu, koje predhode korespondenciji pape Ivana VIII (879. i oko 880.) s dalmatinskim i hrvatskim svjetovnim i crkvenim dostojanstvenicima, karakteriziraju mirovni pokušaji koji su uslijedili nakon burnih zbivanja i iscrpljujućih sukoba unutar velikih sila tadašnjeg svijeta — Bizanta i Franaka kao i u nesnošljivosti Konstantinopola i Rima. U tom prelomnom vremenu za ranofeudalnu hrvatsku državu odigrali su se događaji koji su trajno utemeljili i usmjerili njenu političku, vjersku i kulturnu orijentaciju u zapadnom civilizacijskom krugu. (Usp. Branimirova Hrvatska u pismima pape Ivana VIII, priredio Mate Zekan, Književni krug, Split 1989, 1 – 55.)

tiskanje na glagoljici »Ispravnika« Zadranima Šime Budinića, što ga je za tisak bio pripremio Rafael Levaković.⁶¹

Bartol Kašić, naš gramatički erudit i pisac, dao je u 17. stoljeću veliki doprinos za sadržaj i smisao svega onoga što će se na polju stvaranja hrvatskog književnog jezika poduzimati, pa i sa dubrovačkog horizonta zaslužuje svu našu pažnju i poštovanje. On je primjer velikog radnika koji je marljivo i ustrajno radio, koristeći svaki trenutak svoga slobodnog vremena »quando non occupabatur in iuvandis proximis, multos libellos scripsit idiomate communiore Dalmatis, Illyricis, Ragusinis atque Crovatis Pannoniisque«. Kao svećenik je u okviru vjerskih skupova uvijek prevodio Evandjelje s latinskog na hrvatski jezik kako bi ga slušatelji mogli razumjeti »sacra Evangelii verba voce clara Dalmatico eloquio pronuntiabat«, a na katehezama je čak vjerske istine s vjeroučenicima pjevao na hrvatskom jeziku »cum voluptate omnium qui aderant«. Uobičajena upotreba hrvatskog jezika u liturgiji s Kašićevim književnim radom još je više proširena na cjelokupni hrvatski prostor, pa i šire. Pišući na hrvatskom jeziku i prevodeći službene liturgijske knjige s latinskog na hrvatski književni jezik Kašić je podizao i učvršćivao hrvatski narodni identitet pa mu i pripada mjesto među velikanima cjelokupnog narodnog bića. On nije samo nastavio tradiciju svoga naroda da se na narodnom jeziku obavlja bogoslužje, već je svojim autoritetom potakao buduće pastoralne djelatnike na upotrebu živog jezika u Crkvi Hrvata.⁶²

Hrvatski je narod jedini unutar katolicizma koji je već od pokrštenja upotrebjavao svoj jezik u liturgiji, pa je dao i svoj veliki obol na Drugom vatikanskom saboru (1961 – 1964) za uvođenje živog jezika u liturgiju sveopće crkve.

Liturgijske knjige na hrvatskom jeziku važne su ne samo za književnu povijest i razvitak hrvatskog književnog jezika nego i za našu narodnu i opće kulturnu svijest u neprekinutom kontinuitetu od Bašćanske ploče (oko 1100), prve naše tiskane knjige (Misal 1483) preko gramatičkog i književnog rada Bartola Kašića, pa sve do naših dana.

⁶¹ Ispravnik za erei i ispovidnici i za pokornih, prenesen s latinskoga jezika u slovinski, Rim 1582. Borba za glagoljicu u liturgiji nastavila se i poslije Bartola Kašića. Matej Karaman, kasnije nadbiskup zadarski, s velikim se žarom zalaže za glagoljicu i za crkveno-slavenski jezik u književnosti. Tiskao je 1741. glagoljski misal u tiskari Propagande. U jednom svom izvještaju za Propagandu 1737. »Del clero Illirico« napisao je i ovo: »Zamjena crkvenoslavenskog jezika latinskim donijela bi toliko ploda, koliko bi donijela jednoj župi u Rimu zamjena latinskog rumunjskim jezikom«. (Usp. Marko Japundžić, Matej Karaman i glagoljski kler u njegovo doba, MARULIĆ 5/1989, 628).

⁶² Dubrovačko izdanje Pištulara i Evandelistara iz 1641. poziva se na starodrevni običaj narodnog jezika u bogoslužju »ilirskih« crkava: »Essendo per antica traditione concesso alla natione illirica di dichiarare li evangelii e le epistole nel loro idioma, poiche pochissimi intendono latino.«

Ivan Mustać

BARTOL KAŠIĆ IN DUBROVNIK — A MISSIONARY, WRITER, TRANSLATOR

Summary

Bartol Kašić (born in Pag 1575, died in Rome 1650) is the author of the first Croatian grammar, a literary writer and also a translator.

This article throws light upon fifteen years of Kašić's Dubrovnik life and the part it played in his literary work. A contrastive study of his work has been presented in view of Croatian cultural and literary history. Dubrovnik was the place where Kašić proved himself as a writer and translator. Setting grammar rules he tried to give bases for standard language to be used in liturgy scripts as well as in literature. His work contributed to the understanding of the 17th century Dubrovnik — Kašić's Autobiography being a perfect example.

Dubrovnik was the place of Kašić's missionary work as a counterreformer with the motto »omnia restaurare« — restaure everything according to the rules of the Trident Council (1545 — 1563). Dubrovnik was also the departure point of his missionary voyages throughout the »Illyrian« provinces under the Turkish rule. We find him as censor, critic and correspondent with his contemporaries.